

संताली / SANTHALI

(लाक्तीयान) / (COMPULSORY)

ओक्तो हाटिज : ते घंटा

Time Allowed : Three Hours

बिसी खोन बिसी अंक : 300

Maximum Marks : 300

कुकली साकामको बाबोत् अनुदेश

कुकली रेयाकू तेला ओल लाहारे नोवा अनुदेश को धेयान ते पाइहाव मेँः

झोतो कुकली को रेयाकू तेला ओलोकू हुयुकू-आ ।

झोतो कुकली / हाटिज रेयाकू अंक ओना सामाङ रे एम आकाना ।

झोतो रेयाकू तेला दो संताली (देवनागरी आरबाडखान ओल चिकि लिपि) तेगे ओलोकू हुयुकू-आ, जुदि ओना कुकली बाबोत् रे जाहाँ अनुदेश बाड एम आकानखान ।

जाहाँ कुकली रेनाकू बाबोत् रे साबाद रेयाकू जासती लेखा ठावका आकाना ओंडे दो ओना पालन हुय लाकती आर जुदि ओलाकान तेला ठावका साबाद लेखा से आडी जासती आरबाडखान आडी कोमा तोबे ओनकान ओवसता रे अंक को काटाव हुयुकू-आ ।

कुकली साकाम सॉव तेला पुस्तिका रेयाकू जाहाँ खाली साताम आरबाडखान साताम रेनाकू जाहाँ खालीयाकू जायगा दो साफा-साफा कोलोम ते गेत्रकाकू ।

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

*Please read each of the following instructions carefully before attempting questions :**All questions are to be attempted.**The number of marks carried by a question is indicated against it.**Answers must be written in SANTHALI (Devanagari Script) unless otherwise directed in the question.**Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to and if answered in much longer or shorter than the prescribed length, marks may be deducted.**Any page or portion of the page left blank in the Answer Book must be clearly struck off.*

Q1. लातार रे एम आकान विषय को मुदखोन जाहाँगे मिट्टाड रेयाक् ओऽनोऽल 600 साबात् गानते ओऽलमें :

100

- (a) लागचार दो चेदाक् मोहोत् आनाक् काना ?
- (b) स्मार्ट नागर आर आनस्मार्ट नागरिकको ।
- (c) आऽनआऽरी नाय सक्रियता (Activism) बनाम न्यायिक असीमितता (Overreach) ।
- (d) आबोवाक् विरासत (Heritage) आर इस्कूलरेन गिदराको ।

Q2. लातार रे ओल आकान काथाको बेसते पाडहावमें आर काथाको रेयाक् मुचात् रे एम आकान कुकली रेयाक् सुही आर खाटोते लानाई एममें :

12×5=60

लाई आको बांमा तिरला होपोन कोदो तारा सेरमा रेको साप् आकाना । आबोदो सुरयाऊ कातेबोन मेन दाडेयाक् आ जे उनकुदो नोवाखोन हों जास्ती ठाँव जामरेन आईदारी कानाको । मेनखान एनरेहों सानाम दिशोम रेनाक् नागाम रेनाक् सानाम नाड, लागचार आर परम्परा, टोठा, धोरोम, जाति, वर्ग, श्रेणी, होडमो मुठान, रंग, भेपेगेत् एनाड नाड आर आरु आनाड नित नाड रे तिरला होपोन कोदो जियोन रेनाक् सानाम पाहटरे हेरेल खोन दो कम गेको चितराव इदियेत् कोवा । उनकु सालाक् मित् ते जोम-जु, कामी, सेचेत्, होडमो साँवार, आर लाहान्ती रे सेलेदोक् दाव जामरे, ने होडको आयुरे आर आपनार कुकमु सारी होचोयरे हुडिज मारांको रापाचाक् आ । उनकुदो सारीरे नोवाँ जेगेतरेन जोतो मारां ‘अल्पसंख्यक’ लाई गानोक्-आ ।

आपातआरी साँवता बेबोस्था दो तिरला को मानमी लेकाते बां-ए दिशा कोवा, जाँहायकोवाक् दो मित् उनुरुम मेनाक्-आ । उनकुदो नोवाँरुप तेहों बाको जेल कोवा जे उनकुदो आपनारते मित् मानमी कानाको, जाँहायकोवाक् आँपडे मान माहिमान आर फुरगाल मेनाक्-आ । उनकुदो मान-सम्मानरेन आईदारी कानाको जाँहालेका साँवताआरी बेबोस्थरे, आन-कानुनरे, आर संस्था कोरे उनकुवाक् समान आईदारी मेनाक्-आ । एन्तेरेहों उनकुदो हेरेलरेन खाली जोन्त्रो लेकातेको जेलकोवा । उनकुदो पीढी लाहा इदिरेन प्रतीक लेकाते, दुलाडमोने दोहोआन, जुवान- तिरपित् रेन साधन आर घारोज्जरेन हुडिज लाऊडिया लेकातेको मानाव आगुयेत् कोवा । उनकुवाक् लागचारआरी आईदारी दो खाली निया रूप रे मेनाक्-आ जे उनकुदो जाँहाय आपातरेन होपोनएरा, एरा आरबांवान गो कानाय । नोवा खोन बाड़ती उनियाक् दो आर जाहाँन

उनुरुम बानुक्ताया आर चेताने लाईएन उनुरुम बांड ताँहेलेन खान उनि दो हीन दिशातेय जेलोगोक्-आ ।

मिमित्टाड तिरला कोदो नोवा गंडी खोन ओडोक् कातेको तँगोना । नोवा रेदो उनकु सेलेत् मेनाक्-कोवा जाँहाय दो लागचारआरी लेकाते बापला जोगमान मेनखान नित हाबिच् आऊरिय बापलाक्-आ आर बांखान जाँहाय दोय राँडीगेया, छाडपी आकानिच् भिनारे मेनाया । हेरेल कोवाक् बाज्चाव दाढे से सुरक्षा रेनाक् अनुपस्थितिरे साँवता बेस दो बाय मेताक्-आ । नोवा दो उन आरहों बिसिक्-आ जोखोन मितटाड माईजु नोवा गंडी बाय मानाव-आ आरबाड दुर्घटना खातिर से रोग आजार खातिर आयिच् तिरीय सोरोग बास कोक्-आ । हेरेल दो बिसी उने माईजुको एदरेयाया जाँहाय दो खाली एसकारे ताँहेना बिचकोम हेरेलाक् चातोम उमूलखोन बाहरे आँपडे उनुरुम सालाक् जियोने खाँडाव एदा ।

कुडिहोपोन कोदो बिसि लाहान्तीयाकान दिशोमरेहों 60 सायकाडा खोन 80 सायकाडा हाबिच् जोमाक्-को आरजाव-आ आर जेगेत् रेयाक् तारा जोमाक् ओरजोनिया मेनोक् रेयाक् गोरोब दो उनकुवाक्-गे मेनाक्-आ । लागचारआरी रुप तेहों जुदिबोन जेला एनहों बिसिरभाग ओडाक्-रे माईजुकोगे दाका-उतु दोको सारभार एदा । ताऊरेहों भारोत दिशोम रे साँवताआरी-लागचारआरी सेरवा नेमाचार दो नोआय ठाऊकाबुट्या जे ओडाक्-रे तिरलाको खाली कोमगेको जोमा मेनदो ओका-ओका जोहोक् दो उनकु लागित् जोमाक् बाड सारेजोक्-आ । ओनकान ओडाक्-रे जाँहरे आयमा ढेर जोमाक् मेनाक्-आ, औँडे हों तिरलाहोपोनको दो नापाय जोमाक् बाको आमा । एकलागे जियोन खेमावेत् तिरलाहों साँवताआरी तोनोल आर आडी बाडती भेद-भाव खातिरते नोवा थोकरेय हिजुक्-आ, जाँहादो उनि एसकार आयाक् ति-जाँगाते तँगो केटेच् काते दुनिया रे जियोने खाँडावेत् रेहों ।

भारत दो ओना दिशोमकोरेनाक् मित्टाड काना जाँहारे हेरेलहोपोनकोवाक् तुलुच्रे माईजुहोपोनकोवाक् लेखा दो कोमगेया । दिशोम रेनाक् होड लेखारे उनकुवाक् सायकाडा दो पिछला शताब्दी खोन लेताड्गे कोम इदिक् काना । 2001 रेनाक् आदोमसुमारी ते नोवा बाडाय आकाना जे सानाम 1000 हेरेलकोवाक् सोमानअन्तर रे 933 तिरलाहोपोन मेनाक् कोवा । जुदि

हेरेलहोपोन लेका माईजुहोपोन कोहों सोमान जियोन बाताडीको जामा आर ओना साँवते होड़मो और जोमाक् रेनाक् धेयान दोहोक्-आ एनखान सम्भावना बिसिक्-आ जे हेरेलको आर माईजुकोवाक् लेखा सोमान होयोक्-आ । 2001 रे हेरेलकोवाक् तुलना रे तिरलाकोदो 3 करोड़ 50 लाख कोमको ताँहेंकाना । नोवा अनुपात दो 2011 रेनाक् आदोमसुमारी रे नासेनाक् सुधराव एना बिचकोम 933 रेनाक् तुलनारे 940 होय एना । मित्राड मारां उयहार रेनाक् बिसोय दो नोवा काना जे 2001 रे 6 सेरमा हाबिच्चरेन गिदराको मुद्रे कोड़ाकोवाक् तुलना रे कुड़ीकोवाक् जोनोमदर 927 गे ताँहेयेना आर 2011 रे आरहों जुरकाते 914 ताँहेयेना । नोवा हिसाब-ए बाडाय ओचोयेत् बोना जे साँवताआरी आर लागचारआरी विसंगति आर बाडहाक्-कान तकनीक खातिर लेताड़गे तिरलाकोवाक् जियोन-बाताडी कोम इटिक् काना । मेनदाडेयाक्-आबोन जे भारतीया सोमाजे नियमित रूपते लाख-लाख कुड़ीको आर माईजुको गोच् होयोक् काना ।

- (a) आदोमसुमारी रेनाक् हिसाब कुड़ीको आर माईजुको इटिकाते चेत् साँदेशे एमोक् काना ? 12
- (b) जोम-जुवाक् आर माईजुको जाम असमानता रेनाक् मोतलोब दो चेत् ? 12
- (c) “नोवा तोरको होय दाडेयाक्-आ जे माईजुकोदो आधाखोन बिसी रिमिल रेको पासनाव आकाना ।” – नोवा काथाते ओनोलियावाक् हुदिश दो चेत् ? 12
- (d) आपातआरियानाक् सोमाजे ओकालेकाते माईजुकोदो खाली मिशिन लेकातेको ताँहे आकाना ? 12
- (e) ओनोलिया-आक् उयहार लेकाते ओकालेकारे एसकार जियोनको खाँडावेत् माईजुको, आबोवाक् सोमाज रे आलगाते लोसकान सेटेराको गानोक् आ ? 12

Q3. लातार रे एम आकान काथाको एक-तिहाई साबाद गानते ओल खाटोयमें । शीर्षक एमोक् रेयाक् जारूड़ दो बानुक् आ । ओल खाटो दो आमाक् गो पारसी ते होयोक् जारूड़ काना : 60

आबो को मुद रे ढेरतेत् होड़ नोवा काथा तेको हेसारी आको जे दिशोम दुलाडिया होयोक् दो सारहाव आनाक् काना । आबो दो आपनार धारोञ्ज चेतान, गाते को चेतान आर आपनार दिशोम चेतान दुलाड़ रेनाक् मोनसुबायमा । सारी गे उनकु झोतो व्यक्तिगत होड़को आर गादेल को चेतान आबो दो दुलाड़ होयोक् चाहि जाँहाय चेतान आबोबोन गुनमानावोक्-आ । जोखोन आबो दुलाड़ रेयाक् काथायाबो तोबे आबोवाक् नोवा आशा ताहेन काना, जोखोन उनकु कोसटो कोरे आरबाड़खान जाँहान बिपोद रेको जुर कोक्-आ, तोबे आबो उनकु सोपोहोत् लागित् तेयार बोन ताहेना । साँवते सारा धाडिच् उनकुवाक् भालाई रे मोनबो दोहोयमा ।

ਬਿਸਿਰ ਭਾਗ ਨੋਵਾਹਿਂ ਪੁਸ਼ਟਾਵ ਭਾਪ् ਤੇ ਜਾਮੋਕ् ਕਾਨਾ ਜੇ ਜਾਂਹਾਯ ਮਾਨਵੱਡ ਉਨੇਰੇ ਬਾਈਰਿਕ-ਆਧ ਜੋਖੋਨ ਉਨੀ ਆਪਨਾਰ ਗੇ-ਬਾਬਾ ਚੇਤਾਨ ਕਾਫਿਸ ਤਾਹੇਨਤਾਧਾ ਆਰਥਾਡਖਾਨ ਉਨੀ ਆਪਨਾਰ ਦਿਸ਼ੋਮ ਰੇਨ ਫਾਫਕੋ ਬਿਰੁਦ ਰੇਧ ਹੁਲਸਾਈ-ਆ ਆਰ ਆਪਨਾਰ ਦਿਸ਼ੋਮ ਰੇਨ ਹੋਡਕੋ ਤਾਹਾਡ-ਬਿਹਾਡੇ ਗੋਚ੍ ਕੋਵਾ । ਨੋਅਓਧ ਨੋਡਕਾਨ ਹੋਡ ਦੋ ਆਬੋ ਬਿਸਿਕਾਰਤੇ ਬਾਡਕੋ ਸਾਰਹਾਵ ਕੋਵਾ ।

ਮੇਨਖਾਨ ਆਧਮਾ ਧਾਵ ਨੋਡਕਾਨ ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਨਾਮੋਕ-ਆ ਜੇ ਜੋਖੋਨ ਨੋਵਾ ਠਾਵਕਾ ਆਡੀ ਗੇ ਗੁਸਕਿਲਾ ਜੇ ਓਕੋਧ ਦੋ ਦਿਸ਼ੋਗ ਦੁਲਾਡਿਆ ਆਰ ਓਕੁਨੇਧ ਦੋ ਦਿਸ਼ੋਮ ਬਾਧਰੀ । ਮਿਤ੍ਰਾਡ ਚਾਟਿਯਾਲ ਗਿਦਰਾ ਆਚ੍ਰਿਨ ਗੇ-ਬਾਬਾ, ਸੇਚੇਤ ਬਾਗੀ ਕਾਤੇ ਧੋਨ ਆਰਜਾਵ ਰੇਨਾਕ ਆਪਿਲੇ ਠੇਲਾਵ ਸਾਹਾ ਦਾਡੇਧਾਕ-ਆ । ਉਨਿਧਾਕ ਨੋਵਾ ਪਾਤਧਾਵ ਮੇਨਾਕ-ਆ ਜੇ ਉਨੀ ਦੋ ਆਜਾਕ ਸੇਚੇਤ ਕਿਛੁ ਸੇਰਮਾ ਲੇਤਾਡ ਕਾਤੇ ਆਖਿਰ ਰੇ ਆਚ੍ਰਿਨ ਗੇ-ਬਾਬਾ ਨਾਪਾਧ ਸਾਹਿਚ ਕਿਛੁ ਓਰਜੋਧ ਏਮ ਦਾਡੇਧਾਕਿਨਾ । ਜੁਦਿ ਉਨੀ ਦੋ ਆਜਾਕ ਸੇਚੇਤ ਕੋ ਨਿਤੋਕ ਹਾਪਿਤ ਲੇਖਾਨ ਤੋਵੇ ਉਨਿਧਾਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਚਾਬਾਕ ਤਾਧਾ ਆਰ ਓਨਾ ਰੇਧਾਕ ਪੋਰਹਿਂ ਓਕੋਧ ਹੋਂ ਬਾਡਕੋ ਜਾਮਾ ।

ਕਿਛੁਗਾਨ ਬਾਡਿਚ੍ ਉਧਾਰਾਨ ਹੋਡ ਗੇ ਨੋਡਕਾਨ ਰਾਧ ਹਾਤਾਵਾਨ ਕੋਡਾ ਆਰ ਕੁਡੀ ਗਿਦਰਾ ਕੋ ਨਿੰਦਾਕੋਵਾ । ਮੇਨਖਾਨ ਜਾਵਗੇ ਨੋਡਕਾਨ ਗਿਦਰਾ ਜੁਦਿ ਕਰਤਵਿਨਿ਷ਟਾ ਆਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕੋ ਹੋਧੋਕ-ਆ ਤੋਵੇਖਾਨ ਉਨੀ ਦੋ ਗੋਡੋਵਾਧ ਲਾਕ੍ਤੀ ਕਾਨਾ ਆਰ ਸੱਕਤੇ ਉਨੀ ਦੋ ਉਦਾਵੇ ਲਾਕ੍ਤੀ ਕਾਨਾ, ਨੋਵਾ ਲਾਗਿਤ ਤੇ ਉਨੀ ਦੁਸਾਵੇ ਦੋ ਬਾਡਗੇ । ਦੋਸਾਰ ਪਾਹਟਾ ਕਿਛੁ ਖਾਸ ਹਾਲ ਰੇ ਜੁਦਿ ਜਾਂਹਾਧ ਗਿਦਰਾ ਆਚ੍ਰਿਨ ਨਾਚਾਰ ਆਕਾਨ ਗੇ-ਬਾਬਾ ਸੋਪੋਹੋਤ ਆਰਜੀ ਕੋ ਡਾਕਲਾਵ ਗਿਡੀਕਾਕ-ਆਧ ਤੋਵੇ ਉਨੀ ਦੋ ਹਿਰਖਾ ਆਨਿਚ੍ ਏ ਮਾਨਾਵੋਕ-ਆ । ਜੁਦਿ ਉਨੀ ਆਖਿਰ ਬਿਦਾਲ ਰੇ ਸਾਗੁਨੇ ਜਾਮਾ ਏਨਖਾਨ ਉਨੀ ਦੋ ਆਜਾਕ ਗਿਦਰ ਬੇਤਾਰ ਰੇਨਾਕ ਦੁਲਾਡ ਓਰਜੋਧ ਜਾਮਕੇਦਾ ।

ਓਕਾ-ਓਕਾ ਦੋ ਨੋਵਾ ਆਨਾਟ ਉਨ ਆਰਹਿਂ ਬਾਡੀਕ-ਆ ਜੋਖੋਨ ਜਾਂਹਾਧ ਮਾਨਸੀ ਆਪਨਾਰ ਦਿਸ਼ੋਮ ਰੇਧਾਕ ਸੋਰਕਾਰ ਸੱਕ ਜੋਡਾਵ ਕਾਤੇ ਨੋਵਾ ਬਾਬੋਤ ਰੇ ਬੇਲੋਕ-ਆ । ਆਪਨਾਰ ਦਿਸ਼ੋਮ ਰੇ ਗਾਫਿਰ ਆਰ ਅੱਗਿਭਾਰ ਸਾਲਾਕ ਤਾਹੇਨ ਹੋਡ ਕੋਵਾਕ ਓਨਾ ਗਾਦੇਲ, ਜਾਂਹਾਧ ਆਪਨਾਰ ਦਿਸ਼ੋਮ ਕੁਸ਼ਿਕੁਸਾਲ ਆਰ ਕਿਸੱਡ ਬੇਝੇਲ ਸਾਨਾਧੇ ਕਾਨਾ, ਓਕਾ-ਓਕਾ ਜੋਹੋਕ ਸੋਰਕਾਰ ਬਿਰੁਦ ਰੇ ਨੋਵਾ ਉਧਹਾਰ ਕਾਤੇ ਹੁਲਸਾਈ ਆਧ ਜੇ ਉਨੀ ਸੋਰਕਾਰ ਦੋਧ ਓਪਾਧਾ ਗੇਧਾ, ਉਨਿਠੇਨ ਉਨੀ ਸੋਰਕਾਰ ਦੋ ਜੁਰਗਿਡੀ ਬੇਗੇਰ ਜਾਹੌਨ ਏਟਾਕ ਢਾਹਾਰ ਗੇ ਬਾਡ ਤਾਹੇਨ । ਨੋਡਕਾਨ ਹੋਡਕੋ ਦੋ ਸੋਰਕਾਰ ਸੌਂਗੇਗੇ ਹੁਲਗਾਰਿਧਾ ਆਰ ਪ੍ਰਵਾਂਚਕ ਮੇਨਤੇਧ ਛਾਟਿਆਰ ਗੋਤ ਕਾਧਾ । ਹੋਧ ਦਾਡੇਧਾਕ-ਆ ਜੇ ਉਨੀ ਹੁਲਗਾਰਿਧਾ ਕਾਨਾਧ, ਮੇਨਖਾਨ ਉਨੀ ਦੋ ਪ੍ਰਵਾਂਚਕ ਮੇਨਦੋ ਠਿਕ ਬਾਡ ਕਾਨਾ । ਹੋਧ ਦਾਡੇਧਾਕ-ਆ ਜੇ ਓਨਾ ਗਾਦੇਲ ਆਪਨਾਰ ਦਿਸ਼ੋਮ ਹੋਡ ਚੇਤਾਨ ਆਧਮਾ ਦੁਲਾਡਿਆ ਕਾਨਾਕੋ, ਮੇਨਦੋ ਨੁਕੁਵਾਕ ਦੋ ਨੋਵਾ ਹੋਂ ਸੋਰਕਾਰ ਚੇਤਾਨ ਦੁਲਾਡਗੇ ਕਾਨਾ ।

बाड़िचू मोलोडते नोवा काथा लाई उन हाबिचू अॅट गेया जे ओना गादेल कोवाकू हुलसाई दिशोम चेतान दुलाड़ कारोन सोदोर आरबाडखान आजाकू निजि सार्थ रेनाकू कारोन, तिन हाबिचू ओना लाडहाई बाड सागुनोकू काना । तोबेखान नोवा कुकली राकापू काना, जे नित जोखोन हुलगारिया सागुन एनताया आर उनकु दो नावाँ सोरकारको बेरेत् केदा ताहले चेत् उनकु दो नोवाको हैं सारिया जे दिशोम रिन सानाम होडलेखा आर सानाम राजआरी बाईरी कोवाकूहों काचू आईदारी निहात् मेनाकू-आ; जेलेका-आपनार मोत दो पुरा फुरगालते तेयार लागित् आईदारी आर जुतुम आम्लराव कुरुमूट रेनाकू आईदारी । आरबाडखान ओना गादेल आपनार दाडे रेनाकू बेभार दो राजआरी बाईरी को भाराभाटको लागित् ए कोराव एदा । जुदि उनी दो माड़ाड रे लाईएन लेकाय कामी काना एनखान बुझाव में जे उनी दो आपनार दिशोम चेतान आड़ी दुलाडताय से बाड उनी दो आपनार गादेल फायदा जाम होचो को । आर जुदि उनी एटाकू लेकाय आचोरोन एदा तोबे आबो नोवा बुझाव दोरकार जे उनी दो जाहाँय सोरकार जुरहोटो कातेय जितकार आकाना, ओनाखोन बिसी दुलाडिया दिशोम चेतान उनी दो बाड ए कोराव एदा । नोवाँ आकिल दो आबो आड़ी तायोम तेबोन बुज जामा ।

(621 साबाद)

Q4. लातार रे ओल आकान ‘काथा’को अंग्रेजी, पारसीते तोरजोमायमें :

20

मित् अमीर आजाकू जाहाजते सामुदरेय दाँडान-कान ताँहेकाना, उन जोहोकू मित्टाड जाडगे जापुत् सेटेरेना । जाहाजरे मित् गुलाम जाँहाय दो पोयलो धावगे सामुदरेय दाँडानकान ताँहेकाना, हुला चोमकाव आते राराकू-ए एहोपू केदा । नोंकाय राराकूकान ताँहेकान रेहों, उनिदो ओकोय हों बांको थिर दाडेयादेया । रागीते अमीर दोय कुलीगोत् केदेया, “चेत् नोंडे दो ओकोय हों नोंकान होड़ बानुकू कोवा, जाँहाय दो नुय लातार पोचराको थिर दाडेयाय ?”

मित् दार्शनिक हों ओना जाहाज रे देचू कातेय दाँडान कान ताँहेकाना । उनिदो उमीर तुलुचू ए मेन-गोत् केदा, “इज दो नुय होडिज थिर दाडेयाया । माहाँशोय, आमदो इज दो खाली नोवा काथा रेनाकू आदिश इमाजमे जे इजदो जाँहाज मोनेया, उनि सालाकू इज कोराव-आ ।” अमीरे मेनकेदा, “आदिशिज एमात् मेया, आमकुशि जाँहागे कोरावमे ।”

दार्शनिक दो आधान लावडियाय होहोवात् कोवाय आर उनकुय हुकुमात् कोवा जे नुय गुलाम दो दोरया दाकरे चाडोगोतकायपे । लावडिया कोदो ओनकागेको कामी केदा । जाँहान उपाय बानुकू खान बोडहेकाते उनि रेंगेचू होडदो बोतोरते गारजावकाते आजाकू तिजाँगा लोगोन-लोगोने लाडावकेत् ताया । मेनखान मित्घाडी तायोम दार्शनिक दो लावडियाकोय हुकुमात् कोवा जे उनकुदो उनि गुलाम दो जाहाज रेको आगु रुवाडेमा । जाहाज रेको आगुकेदेखान उनि पोचरा गुलाम दोय थिरथार उतारेना । अमीर दो नोंकान हाहाडा आरुबेलकातेय चोमकाव एना । उनिदो दार्शनिक नोवा रेनाकू कारोने कुलिकेदेया । दार्शनिक मेनकेदाय – “इज दो नोवा बाज बुज दाडेयाकू-आ जे इज दो जाँहालेकान हालरे तिनाकू ठिक-ठाक मिनाजा तिन हाबिचू बां ईज दो जाँहान बाडिचू हालरे बाज सेटेर दाडेयाकू कान ।

Q5. लातार रे ओलाकान काथाको सान्तालीते तोरजोमायमें :

20

Man has always been fascinated by dreams. He has always tried to find explanations for his dreams. Perhaps dreams tell us about the future or the past, perhaps they tell us about our deepest fears and hopes. I don't know. Today, I want to give you a completely different explanation. But before I do so, I must give you one or two facts about dreams. First of all, everybody dreams. You often hear people say, 'I never dream,' when they mean, 'I can never remember my dreams.' When we dream, our eyes move rapidly in our sleep as if we were watching a moving picture, following it with our eyes. This movement is called 'REM', that is Rapid Eye Movement. REM sleep is the sleep that matters. Experiments have proved that if we wake people up throughout the night during REM, they will feel exhausted the next day. But they won't feel tired at all if we wake them up at times when they are not dreaming. So the lesson is clear : it is dreaming that really refreshes us, not just sleep. We always dream more if we have had to do without sleep for any length of time.

If that is the case, how can we explain it ? I think the best parallel I can draw is with computers. After all, a computer is a very primitive sort of brain. To make a computer work, we give it a program. When it is working, we can say it is 'awake'. If ever we want to change the program, that is to change the information we put into the computer, what do we do ? Well, we have to stop the computer and put in a new program or change the old program.

Q6. (a) लातार रे ओलाकान भेन्ता कायाको रेयाक् माने ओलकाते, ओना रेयाक् काथाको
बेनावमें :

$2 \times 5 = 10$

(i) आराक् सादोम कामसाव	2
(ii) रोटे माडोम	2
(iii) मागाड गुपी सेनोक्	2
(iv) पे बोहोक् होड़	2
(v) आराक् टुपरी	2

- (b) लातार रे ओल आकानको रेयाक् नोडकालेका बारथा काथा बेनावमे ओकाते बेगार-बेगार माने बुजहाक् : $2 \times 5 = 10$
- (i) सि 2
 - (ii) गेर 2
 - (iii) सिज 2
 - (iv) उप् 2
 - (v) काडा 2
- (c) लातार रे ओल आकान आयमा साबाद मित् काथा ते ओलमें : $2 \times 5 = 10$
- (i) हाँडी-पावरा जु बुलोक् होड़ 2
 - (ii) टामाक रु रेन गाखुड़को 2
 - (iii) बोहोक् रेनाक् उप् बानुक्आन होड़ 2
 - (iv) बिर रे सेँदरा होड़ 2
 - (v) सोमाज सुक्सारको 2
- (d) लातार रे एम आकान जोडा साबाद रेयाक् काथा बेनावमें : $2 \times 5 = 10$
- (i) तेरे – तेसे 2
 - (ii) खेडे – बेडे 2
 - (iii) लेज – बोज 2
 - (iv) हारे – फारे 2
 - (v) कारा – कोरो 2